

MADANIYAT VA SAN'AT SOHASIDA MALAKA OSHIRISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH: MUAMMOLAR VA YECHIMLAR TAHLILI

<https://doi.org/10.70728/orien.v07.i05.027>

Zokirova Mahira

O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti

Annotatsiya: mazkur maqolada madaniyat va san'at sohasi xodimlarining kasbiy mahoratini oshirish va qayta tayyorlash tizimining bugungi holati hamda ushbu yo'nalishdagi dolzarb muammolar tahlil qilingan. Shu bilan birga, sohaning o'ziga xos xususiyatlari, xususan, milliy madaniyat mas'uliyati va ijodiy motivatsiyaning malaka oshirish jarayonidagi o'rni yoritib berilgan. Shuningdek, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining PQ-112-sonli qarori asosida sohadagi huquqiy va amaliy islohotlar, kadrlar tayyorlashning zamonaviy modellari hamda xalqaro tajribani tatbiq etish masalalari muhokama qilinadi. Tahlillar asosida malaka oshirish tizimini yanada takomillashtirish va kadrlar salohiyatini rivojlantirish bo'yicha amaliy taklif va yechimlar ilgari surilgan.

Kalit so'zlar: madaniyat xodimlari, san'at sohasi, kadrlar tayyorlash, malaka oshirish, xalqaro tajriba, kasbiy tajriba

IMPROVEMENT OF THE TRAINING SYSTEM IN THE FIELD OF CULTURE AND ART: ANALYSIS OF PROBLEMS AND SOLUTIONS

Zokirova Mahira

Uzbekistan State Institute of Arts and Culture

Abstract: this article analyzes the current state of the system of training and retraining of employees in the field of culture and art and current problems in this area. At the same time, the specific features of the field, in particular, the role of national cultural responsibility and creative motivation in the process of training, are highlighted. Also, based on the Resolution of the President of the Republic of Uzbekistan No. PQ-112, legal and practical reforms in the field, modern models of personnel training, and the implementation of international experience are discussed. Based on the analysis, practical proposals and solutions are put forward to further improve the training system and develop personnel potential.

Keywords: cultural workers, field of art, personnel training, training, international experience, professional experience

Madaniyat va san'at sohasi o'tmishdan qolgan meros emas, millat ruhini tirik tutuvchi, doimiy yangilanib turuvchi hayotiy quvvatdir. Biroq zamon shiddati ushbu soha fidoyilaridan iste'dod bilan birga, yuksak professionallik va tinimsiz izlanishni ham talab etmoqda. Bugun madaniyat xodimining malaka oshirishi shunchaki navbatdagi diplom yoki sertifikat olish emas, ma'naviyat xazinasini zamon tili bilan xalqqa yetkazish san'atidir. Tizimdagi muammolarni bartaraf etish va ta'limning yangi ufqlari sari intilish milliy o'zligimizni asrab qolish va uni kelajak avlodga butun jozibasi bilan meros qoldirish yo'lidagi eng xayrli qadamdir. Zero, ma'rifat bilan sug'orilmagan san'at ildizsiz daraxt kabi.

Mehnatni muvaffaqiyatli bajarish uchun zarur bo'lgan shaxsiy xususiyatlar majmui sifatidagi professionallik, kompetentlik hamda mustaqil harakat qilish va muayyan mehnat funksiyalarini bajarish imkonini beruvchi psixologik sifatlar uyg'unligi orqali namoyon bo'ladi. Professionallik mezonlarini ko'rib chiqishda shuni ta'kidlash muhimki, yuqori professional natijalarga erishish va mehnat unumdorligi, psixologik komponentlarning - insonning o'z xizmat vazifalariga bo'lgan ichki munosabati va ruhiy sifatlari holatining mutlaqo mavjudligidir.

Malaka talablari qayta tayyorlash va malaka oshirish kurslari bitiruvchisining umumiy bilimi hamda professional kompetensiyasi darajasiga qo'yiladigan davlat va soha standartlarining majmuidir. Bugungi shiddatli madaniy transformatsiyalar davrida ushbu talablar shunchaki nazariy bilimlarni o'zlashtirish bilan cheklanib qolmay, balki mutaxassisdan kreativ fikrlash, zamonaviy texnologiyalarni amaliyotga tatbiq etish va o'zgaruvchan ijtimoiy-madaniy muhitga tezkor moslashish ko'nikmalarini ham talab etadi.

Professional tayyorgarlik darajasiga qo'yiladigan bu kabi talablar madaniyat va san'at muassasalarining raqobatbardoshligini ta'minlashda asosiy mezon hisoblanadi. Zero, bitiruvchining kadrlar bozoridagi qimmatini uning malaka talablarida ko'rsatilgan murakkab funksional vazifalarni qanchalik mustaqil va sifatli bajara olishi bilan belgilanadi. Shu bois, malaka talablarini takomillashtirish - ta'lim mazmunini bevosita mehnat bozori ehtiyojlari bilan uyg'unlashtirishning muhim bosqichidir.

Hayotning professional tomonini tahlil qilishda "texnokratik mif"ni yengib o'tish lozim. Ushbu mif doirasida professionallik faqat yangi texnologiyalar, vositalar va turli "nou-xau"larni egallash deb qaraladi, xulq-atvor motivlari esa soyada qolib ketadi. Aslida esa, inson qanday qadriyatlarga tayanayotgani, bu ish bilan nima uchun shug'ullanayotgani, uni kasbda nima harakatga keltirayotgani hamda o'z mehnatiga qaysi ichki resurslarini ixtiyoriy ravishda va o'z xohishi bilan sarflayotgani katta ahamiyatga ega. Professionallik shakllanishining umumiy qonuniyatlari mehnat predmeti, uning vazifalari, vositalari, sharoitlari va natijalariga qarab turlicha namoyon bo'ladi. Professionallikning o'ziga xosligi professiogramma esa, mutaxassisning etalon modeli orqali aniq ifodalanishi mumkin. Mamlakatimizning

modernizatsiya qilish borasidagi yo'nalishini amalga oshirish ko'p jihatdan kadrlarning professionallik darajasi va malakasiga bog'liqligini isbotlashga hojat yo'q. Fuqarolar tomonidan olinadigan o'rta maxsus yoki oliy kasbiy ta'lim mehnat faoliyatini boshlash uchun zarur bo'lgan bazadir. Keyinchalik professional hayotning o'zgaruvchan sharoitlariga o'z vaqtida munosabat bildirish talab etiladi. Oddiy bir misol keltiraylik: bundan 15 yil avval pedagoglar jamoasi litsenziyalash, attestatsiya, akkreditatsiya, davlat standarti kabi tushunchalar bilan deyarli to'qnash kelmagan edi; keyingi yillarda esa o'sha paytdagi yangi me'yoriy hujjatlarga tezda moslasha olmagan ta'lim muassasalari rahbariyati va pedagogik tarkibida jiddiy muammolar yuzaga keldi. Madaniyat sohasida kadrlar malakasini oshirish va qayta tayyorlash qanday amalga oshirilmoqda? Ushbu jarayonning me'yoriy, uslubiy, kadrlar va nihoyat, moliyaviy ta'minoti qanday? Bu savollar tarmoqning bugungi holatiga daxldordir. Ma'lumki, har qanday faoliyat turi muvaffaqiyatining muhim shartlaridan biri motivatsiyaning mavjudligidir[1:64].

Ushbu savollarga javob izlash jarayonida xodimlarning kasbiy kamolotiga intilishi nafaqat shaxsiy ehtiyoj, balki tizimli zaruriyat ekanligi namoyon bo'ladi. Zero, soha mutaxassislarining o'z malakasini oshirishga bo'lgan ichki motivatsiyasi ularning zimmasidagi ijtimoiy-ma'naviy mas'uliyatni chuqur his etishlaridan oziqlanadi. Shu sababli, malaka oshirish jarayonini tashkil etishda shunchaki texnik bilimlar berish bilan cheklanib qolmay, xodimlarning ijodiy salohiyatini yuzaga chiqaruvchi omillarni ham hisobga olish lozim. Binobarin, madaniyat va san'at sohasi tashkilotlarining xodimlarni o'qitishga bo'lgan ehtiyoji ko'p jihatdan mazkur sohaning hamda unda faoliyat yuritayotgan xodimlarning o'ziga xos xususiyatlari bilan bog'liq.

Madaniyat va san'at sohasi tashkilotlarining xodimlarni o'qitishga bo'lgan ehtiyoji ko'p jihatdan mazkur sohaning hamda unda faoliyat yuritayotgan xodimlarning o'ziga xos xususiyatlari bilan bog'liq. Xususan, madaniyat va san'at sohasidagi aksariyat tashkilotlar faoliyati o'ziga xos (unikal) bo'lib, uni o'zlashtirish, aniqrog'i, unga mukammal o'zlashtirish uchun xodimlarning bazaviy, hatto sohaga oid ixtisoslashgan ma'lumoti ham yetarli emas. Ularning ko'pchiligidan ekspert darajasidagi bilim, mamlakat madaniy merosini asrash va ko'paytirishdek o'ziga xos missiyani bajarishga tayyorlik, shuningdek, nomoddiy madaniy meros haqidagi bilimlarni to'plash uchun turli hamjamiyat va madaniyat vakillari bilan samarali muloqot qilish qobiliyati talab etiladi; ko'plab mualliflarning ta'kidlashicha, bu ayniqsa muzey xodimlari uchun dolzarbdir.

Ko'rsatilayotgan xizmatlar va yaratilayotgan mahsulotlar sifatiga qo'yiladigan yuqori talablar, yagona va takrorlanmas ishlarni bajarish zaruriyati xodimlarni o'z bilim, ko'nikma va qobiliyatlarini doimiy ravishda takomillashtirishga majbur qiladi. Madaniyat va san'at sohasining ko'plab xodimlari uchun majburiy talab esa, ijodiy

salohiyat: kreativlik, maxsus ijodiy qobiliyatlar, ijodiy tashabbus hamda yangi (ko'pincha nostandart) vazifalarni hal qilishga tayyorlikdir. Uni doimiy rivojlantirib borish ham ish beruvchilar, ham xodimlar uchun ustuvor vazifaga aylanmoqda. Shuningdek, ushbu sohada band bo'lgan insonlarning motivatsiyasini ham unutmash kerak.

Ularning ko'pchiligi yuqori darajadagi ehtiyojlarni qondirishga yo'naltirilgan. Ular uchun asosiy rag'bat esa, ishning mazmuni, uzluksiz rivojlanish, takomillashish va yangi bilimlar olish imkoniyatidir; bu esa ish beruvchilarni xodimlardan tushayotgan so'rovlarni qondirish yo'llari haqida qayg'urishga undaydi. Madaniyat va san'at tashkilotlarining xodimlarni o'qitishga bo'lgan yuqori qiziqishining muhim omillari qatoriga qonunchilik va davlat hokimiyati organlarining talablari ham kiradi. Masalan, xodimlarning ayrim toifalari (xususan, madaniyat va san'at tashkilotlarining pedagog xodimlari) uchun muntazam ravishda malaka oshirishdan o'tish majburiyati belgilangan[2:312].

Shu bilan birga, malaka oshirish jarayoni shunchaki qonuniy majburiyatni bajarish vositasi emas, mehnat bozoridagi shiddatli o'zgarishlarga moslashishning strategik yo'li hamdir. Zero, huquqiy me'yorlar belgilab bergan majburiy talablar bilan bir qatorda, sohaning doimiy yangilanib boruvchi tabiati xodim va ish beruvchi o'rtasida o'zaro manfaatli hamkorlikni yuzaga keltiradi. Bu esa o'z navbatida, ta'lim olish jarayoniga byurokratik jarayon sifatida emas, muassasaning umumiy samaradorligini oshiruvchi investitsiya sifatida qarashga undaydi. Binobarin, hozirgi vaqtda malaka oshirish kurslari va professional qayta tayyorlash mutaxassislarning o'z raqobatbardoshligini oshirishda keng tarqalgan usullar bo'lib, ular bilim olishning boshqa shakllariga nisbatan bir qancha afzalliklarga ega. Hozirgi vaqtda malaka oshirish kurslari va professional qayta tayyorlash mutaxassislarning o'z raqobatbardoshligini oshirishda keng tarqalgan usullar bo'lib, ular bilim olishning boshqa shakllariga nisbatan bir qancha afzalliklarga ega. Ushbu ta'lim xizmatlariga bo'lgan talab xodimlarning o'zi bilan birga ish beruvchilaridan ham shakllanadi. Ko'pincha malaka oshirish kurslari va professional qayta tayyorlash jarayonlari rahbarlarni xodimning ijtimoiy-madaniy sohadagi dolzarb masalalar bo'yicha kompetentligi va xabardorligini oshirish, muayyan ko'nikma va sifatlarni rivojlantirishga qaratiladi[3:76].

Shu nuqtai nazarda madaniyat va san'at sohasidagi xodimlarni tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirish tizimi alohida e'tiborga loyiq masalaga aylanadi. Bu soha vakillari kasbiy bilim va amaliy ko'nikmalarga, badiiy tafakkurga, milliy madaniyatimiz va san'atimizni asrab-avaylash va targ'ib qilish salohiyatiga ega bo'lishi kerak. Shunday ekan, ularning malaka oshirishi yoki qayta tayyorlanishi oddiy kasbiy yangilanish emas, doimiy ijodiy o'sish, zamonaviy san'at jarayonlariga

moslashuv, milliy va jahon madaniyati o'rtasidagi bog'liqlikni chuqur anglash vositasi sifatida qaralishi lozim.

Bozor munosabatlari sharoitida madaniyat va san'at sohasidagi tashkilotlar va muassasalarning raqobatbardoshligiga xodimlarning raqobatbardoshligi hamda ularning intellektual salohiyati katta ta'sir ko'rsatadi. So'nggi yillarda intellektual salohiyatning raqobatbardoshlikni oshirishdagi o'rni va ahamiyati tobora ortib bormoqda. Chunki madaniyat bozoridagi innovatsiyalar bilim, ko'nikma va malakalarga ega bo'lgan intellektual xodimlarni shakllantirishni talab etadi.

Ana shunday xodimlar tashkilot va hatto butun tarmoqning raqobatdoshligini ta'minlay oladi. Madaniyatning iqtisodiy tizimlarning rivojlanishiga ta'siri tub, fundamental xarakterga ega. Aynan madaniy omillar iqtisodiyotning turli tarmoqlarida maqsadlarni tushunish, ularni amalga oshirish usullari va metodlarini shakllantirishda asosiy rol o'ynaydi. Tarbiya, ta'lim, shaxsning rivojlanishi va ijtimoiylashuvi kabi muhim ijtimoiy funksiyalarni bajarish orqali madaniyat va san'at sohasi jamiyatning barcha institutlariga hamda mintaqaviy rivojlanishga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Jamiyatimizdagi o'zgarishlar va taraqqiyot jarayoni uzluksiz kechmoqda, bu jarayonni to'liq belgilab beradigan yagona katalizatorni topish esa imkonsiz. Faqat madaniy, iqtisodiy va ijtimoiy sohalardagi umumiy integratsion jarayonlarga jamiyatning kompleks rivojlanishini ta'minlashi mumkin[4:3777].

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 2-fevraldagi PQ-112-sonli "Madaniyat va san'at sohasini yanada rivojlantirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori soha xodimlarining malakasini oshirish va qayta tayyorlash tizimini sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqishda huquqiy poydevor bo'lib xizmat qilmoqda. Mazkur hujjatda madaniyat va san'at sohasi xodimlari hamda umumiy o'rta ta'lim maktablarining musiqa fanlari o'qituvchilari uchun ixtisoslashgan malaka oshirish institutini tashkil etishning belgilanishi, tarmoqdagi kadrlar salohiyatini muntazam boyitib borishning institutsional mexanizmini yaratdi. Bu esa xodimlarning nafaqat nazariy bilimlarini, balki zamonaviy san'at tendensiyalari va menejment ko'nikmalarini egallashlarida muhim drayver bo'lib xizmat qiladi.

Shu bilan birga, qarorda malaka oshirish jarayonining faqatgina mamlakat ichida cheklanib qolmasligi, balki mutaxassislarni nufuzli xorijiy ta'lim maskanlariga stajirovkalarga yuborish va yurtimizda chet ellik ekspertlar ishtirokida mahorat darslarini tashkil etish masalalariga alohida urg'u berilgan. Bunday yondashuv madaniyat va san'at vakillarining jahon madaniy makoniga integratsiyalashuvini ta'minlash bilan bir qatorda, sohada innovatsion yondashuvlarni joriy etishga hamda milliy san'atimizni xalqaro standartlar asosida targ'ib qila oladigan yuqori malakali ekspertlar qatlamini shakllantirishga imkon beradi.

Madaniyat va san'at sohasida yuqori malakali kadrlar tayyorlash, qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tizimini tubdan takomillashtirish hamda ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish. Bunda quyidagilarni nazarda tutish:

- madaniyat va san'at sohasidagi ta'lim tashkilotlarining moddiy-texnika bazasini mustahkamlash, shu jumladan, qurilish-ta'mirlash, jihozlash, musiqa cholg'ulari bilan ta'minlashni moliyalashtirish;

- sohadagi ta'lim muassasalarining madaniyat tashkilotlari va ijodiy faoliyat bilan uyg'unligini ta'minlash;

- bolalar musiqa va san'at maktablari, madaniyat va san'atga ixtisoslashtirilgan maktab hamda maktab-internatlar o'qituvchi (konsertmeyster)larining mehnatiga to'lanadigan haq miqdorini ko'rib chiqish;

- madaniyat va san'at sohasi xodimlarining malakasini oshirish institutini tashkil qilish, jumladan unda, madaniyat tashkilotlari xodimlari va umumiy o'rta ta'lim maktablarining musiqa fanlari o'qituvchilari malakasini oshirish tizimini yaratish hamda uning moliyalashtirish manbalarini belgilash;

- ixtisoslashtirilgan madaniyat va san'at maktablari hamda kollejlarda faoliyatini uch yillik o'quv dasturi asosida tashkil etish, ushbu yo'nalishda ta'lim jarayonini boshlang'ich va o'rta professional ta'lim bosqichlarida amalga oshirish;

- tegishli ixtisoslashtirilgan madaniyat maktablari negizida madaniyat texnikumlarini tashkil qilish;

- madaniyat va san'at sohasida ilmiy tadqiqotlar va ilmiy-uslubiy manbalarni yaratishni davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash;

- aktyorlik, rejissyorlik, san'atshunoslik, xalq ijodiyoti va madaniyatshunoslik sohalarida kadrlar tayyorlash tizimini takomillashtirish;

- madaniyat va san'at sohasi mutaxassislarini xorijda o'qitish, malakasini oshirish va stajirovkaga yuborish, ular uchun yurtimizda va chet elda xorijiy malakali mutaxassislar ishtirokida mahorat darslarini tashkil etish[5].

O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, madaniyat va san'at sohasi xodimlarining malakasini oshirish tizimi bugungi kunda bilim berish bosqichidan foydali sarmoya bosqichiga o'tmoqda. Mazkur tizimni yanada takomillashtirish va mavjud muammolarni bartaraf etish maqsadida quyidagi takliflarni amalga oshirish maqsadga muvofiq deb hisoblanadi:

Madaniyat xodimlarining malaka oshirish davriyligi va majburiyligini tibbiyot va pedagogika sohalarida kabi qonun darajasida aniq belgilash, bu orqali soha vakillarining kasbiy o'sishini kafolatlash.

Malaka oshirish kurslarini umumiy qoliplardan chiqarib, muayyan tashkilot (teatr, kutubxona, muzey) va xodimning individual kompetensiyalaridan kelib chiqqan holda tabaqalashtirilgan modulli dasturlar asosida tashkil etish.

Malaka oshirish jarayoniga masofaviy ta'limning interaktiv shakllarini keng joriy etish orqali xodimlarning raqamli savodxonligini oshirish.

Xorijiy mutaxassislar ishtirokidagi mahorat darslarini nafaqat markazda, balki hududiy madaniyat muassasalarida ham tashkil etish orqali "ustoz-shogird" an'analarini xalqaro standartlar bilan boyitish.

Malaka oshirish natijalarini xodimning ish haqi va mansab pog'onalaridan ko'tarilishi bilan bevosita bog'lovchi reyting tizimini ishlab chiqish va amaliyotga tatbiq etish.

Xulosa qilib aytganda, madaniyat va san'at sohasi kadrlarini qayta tayyorlash tizimini zamon talablari asosida tashkil qilish soha samaradorligini oshiradi va mamlakatning intellektual va ma'naviy jozibadorligini mustahkamlashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Батоврина Е.В., Назарова П.К. Обучение персонала российских организаций сферы культуры и искусства // Государственное управление. Электронный вестник. 2023. No 100. С. 211-223. DOI: 10.24412/2070-1381-2023-100-211-223

2. Аракелова А. О. Профессионализм как главный критерий системы повышения квалификации и переподготовки кадров в сфере культуры и искусства // Культурная жизнь Юга России. - 2011. - №. 4. - С. 64-70.

3. Ткаченко Л. А. Институт дополнительного профессионального образования в образовательном пространстве университета культуры и искусств // Вестник Кемеровского государственного университета культуры и искусств. - 2011. - №. 14. - С. 77-84.

4. Рязанцева И. В. Развитие системы дополнительного профессионального образования в сфере культуры и искусства // КЭ. 2020. №12. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-sistemy-dopolnitelnogo-professionalnogo-obrazovaniya-v-sfere-kultury-i-iskusstva> (дата обращения: 10.10.2025).

5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 2-fevraldagi PQ-112-sonli "Madaniyat va san'at sohasini yanada rivojlantirishga doir qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori. www.lex.uz